ומשלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו (א)ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא: הוגרם בן לוי וכו': תניא כשהוא נותן קולו בנעימה מכנים גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם ת"ר בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב אמרו עליו שהיה נוטל ד' קולמוסין בין אצבעותיו ואם היתה תיבה של ד' אותיות היה כותבה בבת אחת אמרו לו מה ראית שלא ללמד כולן מצאו תשובה לדבריהם בן קמצר לא מצא תשובה לדבריו על הראשונים נאמר [1]זכר צדיק לברכה ועל בן קמצר וחביריו נאמר ושם רשעים ירקב מאי ושם רשעים ירקב אמר ר' אלעזר רקיבות תעלה בשמותן (ב)דלא מסקינן בשמייהו מתיב רבינא מעשה בדואג בן יוסף שהניחו [אביו] בן קטן לאמו בכל יום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו (א) של זהב לבית המקדש וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו ועליה קונן ירמיה [2]אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים משיבה רוח הקדש ואומרת אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא חזי מאי סליק ביה אמר ר' אלעזר צדיק מעצמו ורשע מחבירו צדיק מעצמו דכתיב זכר צדיק לברכה ורשע מחבירו דכתיב ושם רשעים ירקב אמר ליה (ג)רבינא לההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק לברכה א"ל דהא כתיב זכר צדיק לברכה *מדאורייתא מנא לן דכתיב [3]וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וכתיב [4]ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום מנא הא מילתא דאמור רבנן שם רשעים ירקב א"ל דהא כתיב ושם רשעים ירקב מדאורייתא מנא לן דכתיב [5]ויאהל עד סדום וכתיב [6]ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד אמר ר' אלעזר צדיק (ד)דר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם רשע דר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם צדיק דר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם עובדיה רשע דר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם זה עשו (ה)(אמר) ר' אלעזר מברכתן של צדיקים אתה למד קללה לרשעים ומקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים מברכתן של צדיקים אתה למד קללה לרשעים דכתיב [7]כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' וכתיב בתריה [8]ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ומקללתן של רשעים אתה למד ברכה לצדיקים דכתיב [9]ואנשי סדום רעים וחטאים לה' וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו (ה)(אמר) ר' אלעזר אפי' בשביל צדיק אחד עולם נברא שנאמר [10]וירא אלהים את האור כי טוב (ו)ואין טוב אלא צדיק שנאמר [11]אמרו צדיק כי טוב (ה)(אמר) ר' אלעזר כל המשכח (ז)דבר מתלמודו גורם גלות לבניו שנאמר [12]ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני ר' אבהו אמר מורידין אותו מגדולתו שנאמר [12]כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן (ח)אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר [13]וזרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי (ה)(אמר) ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור שנא' [14]כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל (ה)(אמר) ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אפי' בשביל (ט)צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר [15]וצדיק יסוד עולם ר' חייא דידיה אמר מהכא [16]רגלי חסידיו ישמור חסידיו טובא משמע *אמר רב נחמן בר יצחק (י)חסידו כתיב (ה)(אמר) ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור דבי ר' שילא אמרי כיון שבאה לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ואינו חוטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור אמר (כ) ריש לקיש (ל) מאי דכתיב [17]אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון

בא

ומשלך יתנו לך. כלומר לא משלהם (ב) הוא מתנה אלא מזונות קצובים לך מן השמים: **ואין מלכות נוגעת בחברתה.** משהגיע זמן המלכות ליפול ותעמוד אחרת לא יאחר זמן כמלא נימא אלא מי שזומנה ליפול בלילה נופלת בלילה שנאמר (דניאל ה) ביה (ג) בליליא איתקטל בלשאצר ושזומנה ביום נופלת ביום שנאמר (יחזקאל ל) ובתחפנחס חשך היום: **לבין הנימין.** בין חליקת נימת השפה נגד מחילת החוטם: **נזקרים בבת ראשם.** נרתעין מהכרעת הקול: **רקיבות.** רדולי"א חלודה (ד) בכלי ברזל שאין משתמשין בו: **דלא מסקי בשמייהו.** לא יקרא אדם לבנו שם אדם רשע: **מודדתו בטפחים.** לידע כמה נוסף בו מיום ליום ונותנת המשקל אומד התוספת: **כהן ונביא.** זכריה בן יהוידע הכהן. אלמא מסקינן בשמייהו דהא דואג האדומי רשע היה וזה קראו לתינוק בשמו: **חזי מאי דסליק ביה.** ראה מה עלתה ביה שנשחט: **צדיק מעצמו.** ע"י מעשיו נזכר לטובה: **רשע אף ע"י חבירו.** נזכר לרעה: **שם רשעים.** ולא כתיב שם רשע: **המכסה אני מאברהם.** וכיון שהזכיר שמו ברכו וסמיך ליה ואברהם היו יהיה וגו': **עובדיה.** היה דר בין אחאב ואיזבל: **מברכתן של צדיקים כו'.** במקום שהקב"ה מברך את הצדיקים שם מקלל את הרשעים: **וירא את האור.** ראה בדעתו להתקיים האור של עולם בשביל הצדיק שהוא טוב: **וישת עליהם תבל.** פיזרן בכל הדורות להיות שתות וקיום ויסוד לקיים תבל: **רגלי חסידיו.** בשביל חסידיו כמו ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל): **שוב אינו חוטא שנא' רגלי חסידיו ישמור.** סופי חסידיו ישמור: **פעם ראשונה ושנייה כו'.** רגלי חסידיו משהנהיג בחסד שני רגלים כמו זה שלש רגלים (במדבר כב) פעמים ישמור אותו מן החטא: **כיון שבא אדם לטמא.** (ה) להיות רשע: **פותחין לו.** פתח הטומאה ליכנס (ו) בו מספיקין בידו ואין מונעין ממנו מן השמים לעכבו: **אם ללצים הוא יליץ.** אם ללצים הוא בא להתחבר הוא יליץ לא ימנעוהו ולא יעזרוהו: **אם לענוים.** הוא בא להתחבר יתן לו חן מי שבידו ליתן:

בא

דלא מסקי בשמייהו. בפרק בתרא דכתובות (דף קד:) גבי שני דייני גזירות (ז) אדמון וחנן בן אבישלום *גרים ר"ת אבישלום משום דאמר ר"מ בחלק (סנהדרין דף קג:) אבשלום אין לו חלק לעוה"ב ואשכחן שם אדם אבישלום כדכתיב (מ)(אביה) בת אבישלום וכן בפ"ק דשבת (דף יג:) גרסי' הלל ושבנא דשבנא רשע היה וי"מ דתרי שבנא הוו כדכתיב בישעיה (כב) לך בוא אל הסוכן הזה אל שבנא אשר על הבית וכתיב בתריה מה לך פה וגו' משמע שהיה רשע וכתיב בתריה (נ)ויהי כשמוע המלך חזקיהו ויקרע וגו' עד ואת שבנא הסופר ואת (ח) הזקנים מתכסים בשקים אלמא אחר הוא וכיון דלאחד היה צדיק מסקינן בשמיה מיהו נראה דהכל אחד דעל כרחך ההוא שבנא בתרא שנתכסה בשק כשהלך לרבשקה במעשה דסנחריב רשע הוה כדמשמע בפרק זה בורר (סנהדרין כו.) אבל אין מוקדם ומאוחר בתורה ואף ע"ג דהכא קרי ליה סופר (ט) והכא על הבית על כרחך הכל אחד כדפרישית:

הדרן עלך אמר להם הממונה

הגהות הב"ח

(א) גמ' מודדתו בטפחים ונותנת משקלו זהב כצ"ל ותיבת של נמחק: (ב) רש"י ד"ה ומשלך כו' כלומר לא משלהם יתנו לך מתנה אלא מזונות הקצובים לך: (ג) ד"ה ואין. בליליא קטיל כצ"ל: (ד) ד"ה רקיבות רדולי"א חלודה דהויא בכלי ברזל: (ה) ד"ה כיון כו' לטמא ולהיות רשע: (ו) ד"ה פותחין כו' ליכנס בה כלומר מספיקין בידו ואין מונעין אותו מן השמים: (ז) תוס' ד"ה דלא כו' שני דייני גזרות היו בירושלים אדמון וחנן כו' כדכתיב אביה בן אבישלום וכן בפ"ק דשבת גרס שבנא איש ירושלים דהוי נמי שם אדם כדאמר בסוטה אלא כשבנא וכהלל ולא גרסי' ושבנא דשבנא רשע הוה וי"מ: (ח) באו"ד ואת זקני הכהנים מתכסים: (ט) באו"ד דהכא קרי ליה סופר והתם על הבית:

מסורת הש"ס

א) [ברכות מח: שבת ל. מו"ק כח. תענית ה:], ב) [בע"י אלי היא אמר רבינא דלא וכו'], ג) [בע"י רב המנונא], ד) [סנהדרין לט:], ה) [נ"ל ילמד], ו) [חגיגה יב.], ז) [עי' אדר"נ ספל"ג], ח) קדושין עב:, ט) [עי' חגיגה יב:], י) הקרי חסידיו והכתיב חסידו, כ) ע"ז נה. שבת קד. מנחות כט:, ל) [בע"י ר' שמעון בן לוי]:, מ) [גבי אביה (מלכים א ט"ו) ושם אמו מעכה], נ) (שם לז).

◆

גליון הש"ס

גמ' מדאורייתא מנא לן. עיין רש"י בחומש ר"פ נח: שם א"ר נחמן בר יצחק חסידו כתיב. עיין זה לקמן דף עח ע"ב ומגילה דף טו ע"ב: תוס' ד"ה דלא מסקי בשמייהו. גרים ר"ת אבישלום. עיין מגילה דף י' ע"ב תוס' ד"ה רבה בר עפרן:

◆

לעזי רש"י

רדולי"א [רידוייל"א]. חלודה.

◆

מוסף רש"י

הוא יליץ. מעצמו יליץ, לא יסייעוהו ולא ימנעוהו (שבת קד.) או: הקב"ה יליץ אותו כלומר פותח לו להיות לץ (מנחות כט:). ולענוים. טובה הוא נמשך, יתן חן. יסייעוהו מן השמים (שבת שם). מסייעין אותו. ומכינין לו פתח (שם).

◆

תורה אור השלם

1. זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב: משלי י ז
2. ראה יי והביטה למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים עללי טפחים אם יהרג במקדש אדני כהן ונביא: איכה ב כ
3. ויי אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: בראשית יח יז
4. ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ: בראשית יח יח
5. אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדם: בראשית יג יב
6. ואנשי סדם רעים וחטאים ליי מאד: בראשית יג יג
7. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי לעשות צדקה ומשפט למען הביא יי על אברהם את אשר דבר עליו: בראשית יח יט
8. ויאמר יי זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד: בראשית יח כ
9. ואנשי סדם רעים וחטאים ליקוק מאד: ויי אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה: בראשית יג יג-יד
10. וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך: בראשית א ד
11. אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו: ישעיהו ג י
12. נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני: הושע ד ו
13. וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם: קהלת א ה
14. מקים מעפר דל מאשפת ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחלם כי ליי מצקי ארץ וישת עליהם תבל: שמואל א ב ח
15. כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם: משלי י כה
16. רגלי חסידיו ישמר ורשעים בחשך ידמו כי לא בכח יגבר איש: שמואל א ב ט
17. אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן: משלי ג לד

◆

רבינו חננאל

ומשלך יתנו לך. אין מלכות נוגעת בחבירתה ולא אדם במוכן לחבירו כמלא נימא. הוגרוס בן לוי היה יודע פרק בשיר. כלומר אומנות. וגם זה הביא טעם לדבריו. אבל בן קמצר לא מצא תשובה כו'. פיר' שם רשעים ירקב. שאין אדם נקרא בזה השם ומצליח. אמר ר' אלעזר צדיק מעצמו. כלומר כשנזכר הצדיק, מתברך הוא בעצמו כדכתיב זכר צדיק לברכה. רשע אפילו מזכיר רשע אחד מתקללין כל הרשעים, שנאמר ושם רשעים ירקב. ומנא לן מן התורה שהצדיק כיון שהוא נזכר מתברך שנאמר וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו', כיון שהזכירו בירכו מיד, שנאמר ואברהם היו יהיה לגוי גדול וגו'. וכן הרשע כיון שהזכיר ויאהל עד סדום, כתיב ואנשי סדום רעים וחטאים וגו'. צדיק דר בין שני רשעים, עובדיה דר בין אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם. ועשו הרשע דר בין יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם. וברכת הצדיק גורמת זכרון הרשעים, שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. וכתיב בתריה ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה וגו'. וכן קללת רשעים גורמת זכרון הצדיקים בברכה, שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים וגו', וכתיב בתריה ויאמר ה' אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו עד קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. בשביל צדיק אחד העולם נברא, שנאמר וירא אלהים כי טוב וגו'. וכל המשכח דבר אחד מתלמודו גורם גלות לבניו, שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. אין צדיק נפטר עד שנברא צדיק כמותו שנאמר וזרח השמש וגו'. ראה הקב"ה שהצדיקים מועטין ושתלן בכל דור ודור, שנאמר כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. ואפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם. וכן מי (שלא יצאו) [שיצאו] רוב שנותיו בלא חטא, או מי שבא לידו דבר עבירה פעם ופעמים ולא חטא, שוב אינו חוטא, שנאמר רגלי חסידיו ישמור חסידו כתיב. אם ללצים הוא יליץ בא ליטמא פותחין לו, ולענוים יתן חן בא ליטהר מסייעין לו.

תוס' ישנים

הוגרס בן לוי כו'. בתוספתא (שם) מפרש נמי עליה שאלו לו מה ראית אמר להם יודעין היו אבא כו': לא מצא תשובה לדבריו. דהכי ע"ז לא שייך כבוד של כתיבה אלא שהם היו מתכוין כך לפי שסבירא להו שאסור לספר בכתיבתו כמו שמצינו במסכת סופרים (פרק ה' הלכה ו'): מעשה בדואג כו'. וא"ת למ"ד [סנהדרין קד.] אין אברהם מציל את ישמעאל ואית ליה למימר שלא עשה ישמעאל תשובה ואיך קראו לשם צדיק י"ל דישמעאל הקב"ה קראו כך ומסקינן בשמיה שפיר. ה"ר אלחנן:

מדאורייתא מנלן. דליכא מידי דלא רמוז משה באורייתא כדאמרינן בתענית (דף ט.): רגלי חסידיו ישמור. וא"ת הרי יוחנן כ"ג (ברכות כט.) ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי וי"ל דודאי אם בא ליטמא אין נועלין בפניו לגמרי אלא הרבה מכריעין אותו מכאן ואילך בלא עמל ליטהר ולהתקדש. מ"ר:

הדרן עלך אמר להם הממונה